

TEKENEN MET SCHAAR EN LIJM

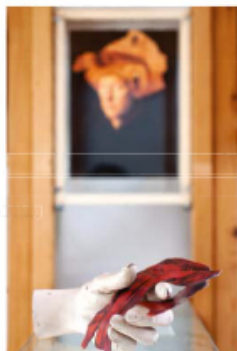
Je hoeft er geen les voor te volgen en er zijn geen vastomlijnde regels. Als je collages maakt, ben je helemaal vrij. Misschien maakt net dat die kunstvorm zo verslavend: collages geven ruimte aan de kunstenaar in elk van ons.

Door **Maya Toebat** Foto's **Marleen Daniëls**

Wanneer ik zondagnamiddag een uurtje vrij heb, dan weet iedereen thuis: het is collagetijd. En dat 'uurtje' wordt dan al snel veel meer. Zodra je het geluk van schaar, lijm en papier ontdekt hebt, ga je op in het moment en je komt eruit met een klein kunstwerkje als resultaat. Vroeger was dat bij mij nochtans anders: toen ik in de lagere school prenten moest uitknippen en opplakken, hing er meer lijm aan mijn vingers dan op het papier. Maar mooi langs de lijntjes knippen en foto's in vakjes plakken, daar draait het niet om bij collages. Ze zijn bij uitstek een kunstvorm van de vrijheid: er zijn geen regels, alles kan. Toen ik besepte dat ik mijn eigen knipsels kon verzamelen en ze vrij mocht combineren, ging er dan ook een wereld voor me open. Collagekunstenaar Eveline Kurylak ervaart hetzelfde: 'Het toffe aan collages is dat je er alle kanten mee uit kunt. Je kunt analoog of digitaal werken, je kunt in de beelden knippen of er zelfs met de naaimachine in stikken.'

Als er geen regels zijn, kun je ook niets fout doen. 'Iedereen kan het', beaamt collagist Ria Bauwens. 'Je moet gewoon wat scheuren, knippen en puzzelen.' Naar aanloop van de internationale *World Collage Day* op 8 mei 2021 deed Bauwens in april een oproep om collages in te zenden. 'Iedereen die zin had, mocht een collage opsturen. Die werden in mei tentoongesteld in de bibliotheek van Sint-Amandsberg in Gent', vertelt ze. 'Ik was overdonderd door de reacties: er waren zo'n 150 inzendingen, van lokale bibliotheekbezoekers tot Amerikaanse knutselaars. En hoewel ik gevraagd had om me één collage per persoon te bezorgen, kwamen sommige mensen met tien exemplaren naar de bibliotheek. Maar ook dat is superleuk. Het is een teken dat ze zich geamuseerd hebben.'

Je uitleven, daar gaat het om. Wanneer ik mijn knipsel-mappen uit de schuif haal, laat ik me gaan. Foto's verzamelen, kleuren combineren. Anders dan bij mijn teken- of schilderexperimenten, begin ik gewoon en voel ik bij collages veel minder de angst voor het witte blad. Het is geruststellend om binnen een bepaald kader te werken: je vertrekt vanuit bestaande beelden en hoeft ze alleen nog maar te schikken en plakken. Volgens kunstenaar Simon Vanheukelom is een collage daarom een ideaal medium voor mensen die iets creatiefs willen doen, maar niet weten waar te beginnen: 'Je hoeft niets te tekenen. Je hoeft niet eens zelf iets vorm te geven, er is al een vorm waarvan je kunt vertrekken. Dat is heel bevrijdend.'

SIMON VANHEUKELOM, KUNSTENAAR IN BIJBEROEP

'Ik bestudeer al kunst sinds het middelbaar en ik heb het meest geleerd uit beelden en prenten. Al die kunsthistorische beelden heb ik bijgehouden en toen ik Beeldende Kunsten aan het KASK ging studeren, breidde mijn prentenkabinet plots nog veel meer uit. Omdat ik zoveel materiaal verzameld had, ben ik er zes jaar geleden collages mee begonnen te maken.'

'Een collage is een mooie manier om te zoeken naar een nieuwe vorm van zelfexpressie. Dat heeft mij artistiek, maar ook op persoonlijk vlak geholpen. Een paar jaar geleden ging ik door een zware periode, waarbij ik psychologische begeleiding nodig had. Vertrekken van bestaande beelden en er nieuwe collages mee maken, bracht innerlijke rust. Bovendien ging ik in die collages onbewust op zoek naar beelden die mij konden helpen. Achteraf ontdekte ik vaak dat ik al de vinger op de wonde had gelegd in mijn werk. Zo heb ik een collage gemaakt van een vrouw die achter een kasteel zit en een bekervasthoudt waaruit een vogel opvliegt. Dat verbeeldt een gevoel van opgesloten zijn, maar ook de nood om trauma's los te laten. Ik kon er toen nog niet over spreken, maar ik kon het wel al uitbeelden. Ik kon de vogel wel al loslaten.'

'Ik vind het heel belangrijk om op zoek te gaan naar dieperliggende betekenissen in mijn werk, zelfs als ik niet met collages bezig ben. Ik probeer niet bij de vorm te blijven hangen, maar ik wil er meer in steken: een mythe, emotie, de actualiteit... Het leuke aan collages is dat je werkt met de symboliek van een beeld dat je gekozen hebt. Zo blijft een kerk een kerk, maar je kunt er wel nieuwe betekenissen in leggen. Ik heb er bijvoorbeeld eens een vliegtuigje in geplakt, waardoor de kerk een soort tentoonstellingsruimte werd.'

TIP: 'Tijdens workshops zie ik vaak dat deelnemers veel prenten verzamelen, maar niet weten hoe ze die kunnen combineren. Het beste is om er gewoon de schaar in te zetten, want op dat moment ben je iets aan het maken. Plots moet je je concentreren op wat je doet en krijg je brein rust. Laat het onderbewuste maar wat meespelen. De toevallige combinatie van beelden is vaak het interessantst.'

*'Een paar jaar geleden ging ik
door een zware periode. Collages
brachten me innerlijke rust'*

**EVELINE KURLAK,
GRAFISCH ONTWERPER**

'De liefde voor collages heb ik ontdekt tijdens mijn opleiding Grafisch Ontwerp. Ik scande oude familiefoto's van mijn vader en grootvader in, waarmee ik digitaal experimenteerde: ik verknipte ze via Photoshop en testte uit wat je met de scanner kunt doen door er objecten op te leggen, zand op te strooien of met de beelden te bewegen. Na een tijdje werd ik ook nieuwsgierig naar

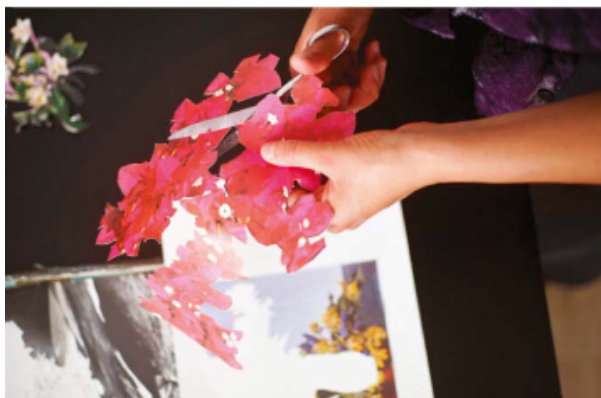
papieren collages. Toen ben ik oude natuur- en reismagazines beginnen te verzamelen, van rommelmarkten, kringloopwinkels of garageverkoop. Die oude foto's hebben zo'n leuke korrel en ze hebben al meer geleefd. Maar dat analoge en digitale loopt bij mij echt door elkaar. Vaak scan ik bijvoorbeeld een beeld in dat ik zowel gebruik in een analoge collage, als in een digitaal experiment en in stop-motion filmpjes, om te zien welke effecten dat oplevert. Ik vind het ook gewoon moeilijk om mijn knipsels

af te geven. Door ze te scannen of te kopiëren, kan ik ze in mijn archief houden en er weer nieuwe dingen mee maken.' 'Ik speel heel graag met restvormen. De randen die je normaal zou weggooien, vind ik interessanter dan het uitgeknipte beeld zelf. Ik knip bijvoorbeeld een perfect boeket bloemen uit, maar gebruik niet de bloemen zelf, wel het omhulsel. Je ziet dan dat het een boeket bloemen is, maar het is geen letterlijke weergave. Door dat onbepaalde karakter kan

ik er meer mijn eigen ding mee doen dan bij foto's die al zeggen wat het is. Bovendien zouden de restvormen toch in de papierbak belanden, waardoor ik meer vrijheid voel om ermee te experimenteren.'

TIP: 'Probeer op het einde te kijken wat je nog kunt toevoegen, bijvoorbeeld door erop te schilderen of er stuk touw of plakband op te plakken. Soms neem ik op het laatste moment impulsief een spuitbus en spuit over de collage.'

*'De resten vind
ik interessanter
dan het uitgeknipte
beeld zelf'*

IN DE VOETSPOREN VAN BRAQUE EN PICASSO

De pioniers van de collagekunst waren kubisten Pablo Picasso en Georges Braque. Zij gebruikten het woord 'collage' voor het eerst om hun werk te beschrijven, waarin ze krantenknipsels, behangpapier en andere gevonden voorwerpen verwerkten. Vervolgens gingen ook de dadaïsten in de jaren 20 aan de slag met de techniek. Kurt Schwitters gebruikte hout, gipsplaten, snoep-papertjes en buskaartjes in zijn werk. Dadaïst Hannah Höch stond dan weer bekend om haar fotomontages. Met tijdschriftknipsels stelde ze sterke, onafhankelijke vrouwen samen die het toenmalige vrouw-beeld uitdaagden. Voortbouwend op het dadaïsme, omarmden de surrealisten de collage techniek in hun zoektocht naar het onderbewuste. Zo bracht Max Ernst verschillende afbeeldingen – en dus verschillende werkelijkheden – samen in zijn droomachtige composities.

Terwijl collages in de avant-garde vooral symbool staan voor experiment en destructie, zijn ze na de Tweede Wereldoorlog een uiting van vroegdevolle rebellie. Dat is te zien in het werk van Henri Matisse, die op het einde van zijn leven begon 'te tekenen met de schaar' om verf en papier te transformeren in een kleurrijke wereld vol dieren, planten en figuren. Vervolgens sprak collage ook in de pop art uit de jaren 50 tot de verbeelding. Richard Hamilton, John Stezaker en Sir Peter Blake ontdekten met collages een ideale manier om de populaire en commerciële cultuur in hun kunst binnen te halen.

Met knipsels uit een bepaalde periode kunnen kunstenaars een directe link leggen met sociale omwentelingen. Dat maakt collagekunst tot een geschikt medium om de maatschappij in vraag te stellen, zoals blijkt uit de vele protestwerken uit de jaren 60 en 70, van onder meer de feministische kunstenaars Carolee Schneemann en Hannah Wilke.

Tot op vandaag blijft collagekunst springlevend. Veel kunstenaars maken hun composities nog altijd met de hand, al heeft de digitale evolutie ook nieuwe mogelijkheden geopend. Video's, fotomontage, bewegende analoge beelden: niets is te gek.

*'Begin
met dingen die
je anders zou
weggooien, dan
is de drempel
nog lager om te
experimenteren'*

HANNE GILLIS,
KINESITHERAPEUT,
MAAKT COLLAGES
ONDER
@NAH.TUUR.LIG

'Ik heb lang gezocht naar een manier om mij creatief uit te drukken.

Doordat ik nooit tekenlessen of een andere kunstopleiding heb gevolgd, wist ik niet goed wat ik kon creëren.

Tot ik zo'n twee jaar geleden een fotoalbum aan het maken was en het plezier van collages ontdekte.

Ik wilde vijf foto's plakken op een pagina waar er maar plaats was voor vier. Dat is een van de eerste keren dat ik in foto's knipte. En ik vond het heel fijn om te knippen tot ik bij de essentie kwam. Ook het verzamelen en combineren van de beelden werkt voor mij therapeutisch. Via collages kan ik mijn ideeën of gevoelens omzetten in iets tastbaars.'

'Een collage komt vrij intuïtief tot stand. Ik trek mij terug op zolder, duik in mijn doos met oude boeken en exemplaren van *National Geographic*, en scheur uit wat mij op dat moment aanspreekt. Ik werk ook vaak met blaadjes of stukjes stof, en al die materialen verzamel ik rondom mij. Dan komt er vaak een echte klik, waarbij ik plots zie hoe de ene lijn past in een andere.'

'Bij elke collage kan ik een heel verhaal vertellen. Soms vertrek ik vanuit een zin, een emotie, een inspirerend kunstwerk of het verhaal van een patiënt. Meestal ga ik daarvan weg tijdens het knutselen en kom ik er pas op het einde op terug. Het kan ook zijn dat de betekenis ontstaat terwijl ik de collage samenstel. Zo heb ik een collage gemaakt met twee cirkels. Onderaan zie je de stad en bovenaan de bergen, wat de balans weergeeft tussen het snelle leven van de stad en de rust van de natuur. De cirkels kunnen ook draaien, wat aangeeft dat ik er nood aan heb om even helemaal in de natuur te duiken, als ik te lang in de stad ben geweest. Dat idee heeft gaandeweg vorm gekregen, waardoor de collage uitbeeldt wat mijn gevoel op dat moment was. Wel straf eigenlijk.'

TIP: 'Je kunt niets fout doen bij collages, maar als je toch dat gevoel hebt, kun je beginnen met dingen die in de vuilnisbak zouden belanden, zoals gratis flyers, oude magazines, chocoladewikkels, plastic, aluminiumfolie... Dan is de drempel nog lager om te experimenteren, want zelfs als het niets wordt, is het materiaal toch als afval gestart.'